

УДК 339.923

А.О. ЗАДОЯ,
*доктор економічних наук,
професор, завідувач кафедри
Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро*

А.П. БОЦУЛА,
*магістрант Університету
імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДЕЗІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЄС

Статтю присвячено дослідженню дезінтеграційних настроїв у країнах Європейського Союзу. Проаналізовано наслідки референдумів у Греції, Швейцарії та Великій Британії. Досліджено процедуру виходу Великої Британії з ЄС та проблеми, які пов'язані з ним. Визначено можливий вплив Brexit на посилення дезінтеграційних настроїв в інших країнах.

Ключові слова: *дезінтеграція, Європейський Союз, Brexit, імміграція, євроскептицизм*

Інтеграція, як процес економічного, політичного та соціального зближення країн, передбачає існування спільних механізмів підтримки і розвитку держав та інтеграційного об'єднання загалом. Ефективність цих механізмів, серед яких фінансові, політичні, гарантійні інститути, проявляється в успішному подоланні криз, антиінтеграційних течій та внутрішньоблокових конфліктів.

Економічна криза 2008–2009 рр. стала значним випробуванням для Європейського союзу та Єврозони. Країни, що зазнали значних втрат від кризових явищ, потребували негайного фінансування та проведення реформ для виправлення руйнівного стану економіки. Особливо від боргової кризи постраждали Португалія, Ірландія та Греція. Механізм підтримки з боку ЄС був задіяний досить швидко, були розпочаті переговори щодо надання кредитних траншів. Умови надання кредитних коштів передбачали проведення країнами певних реформ для стабілізації економіки. Саме це призвело до загострення відносин між ЄС та Грецією і підштовхнуло до активізації досліджень дезінтеграційних процесів.

Події наступних років показали, що дезінтеграційні настрої посилюються. Про це свідчать референдуми у Великій Британії та початок процедури Brexit. Подібні настрої охоплюють не тільки відносини між країнами ЄС, а й всередині них (референдум у Каталонії, референдум у Шотландії тощо). Економічна наука намагається своєчасно реагувати на ці виклики. Тому в останні роки з'являються вітчизняні та закордонні дослідження, де з'ясовуються як питання суті дезінтеграції [1, 2], так і особливостей їх прояву в окремих країнах: Греції [3] чи Швейцарії [4]. Особливо уважно досліджується Brexit та його вплив на окремі аспекти економіки Британії і Європейського Союзу в цілому [5, 6]. Разом з тим динамічність змін потребує нових узагальнень та врахування останніх подій для більш глибокого розуміння дезінтеграційних процесів, які сьогодні охопили Європу.

Метою нашої статті є дослідження найбільш характерних форм прояву дезінтеграційних процесів у ЄС, з'ясування їх причин та визначення тенденцій, які певною мірою дозволять спрогнозувати майбутні події. Це важливо не тільки для розуміння того, що відбувається в Європі, але й для формування вектора як міжнародної, так і внутрішньої стратегії України.

Старт дезінтеграційним подіям останніх років дала криза у Греції. Вона була пов'язана, перш за все, з надмірним державним боргом, дефіцитом бюджету та низькою ефективністю економіки. Реально країна зіткнулася з проблемою платоспроможності та ймовірністю суверенного дефолту, хоча за об'єктивними параметрами ситуація була не гіршою, ніж сьогодні в Україні.

Оскільки Греція є не тільки членом ЄС, але й членом Єврозони, то вплив нестабільної економіки однієї країни є дестабілізуючим у відношенні до усіх інших країн об'єднання: будь-які економічні спади відображаються на курсі євро і, як наслідок, на економіці всіх держав інтеграційного об'єднання. Тому запобігання дефолту Греції та втримання стабільності євро було першочерговим завданням керівних органів ЄС.

Для виправлення кризового становища уряду Греції було запропоновано ряд заходів, що викликало невдоволення серед населення. Умови, виставлені кредиторами з боку ЄС, передбачали підвищення пенсійного віку, масову приватизацію державних підприємств та збільшення податків для населення [3].

У липні 2015 р. у Греції було анонсовано референдум з питанням «Чи повинен бути прийнятий план угоди (порядок сплати боргу, нове кредитування та комплекс заходів з економії), що пропонується Європейською комісією, Європейським Центральним банком та Міжнародним валютним фондом?».

Подібний крок уряду Греції викликав невдоволення у країнах ЄС. З одного боку, населення провідних країн Євросоюзу було незадоволене необхідністю власними податками сплачувати борги Греції. З іншого боку, керівники країн – членів ЄС добре усвідомлювали, що існування цього фактора, який дестабілізує євро, є навіть більш небезпечним, ніж додаткові витрати на розв'язання грецької кризи. До проведення референдуму більшість дослідників сходилась на думці, що відмова населення від умов кредиторів, призведе до виходу Греції з Єврозони. Саме тоді аналітиком Citigroup Вільямом Буйтером вперше було використано термін Grexit для позначення виходу Греції з ЄС.

Тим не менш, після голосування, за результатами якого 61% населення віддало голоси проти прийняття угоди, та зустрічі представників уряду з кредиторами, Грецією було прийнято ще жорсткіший пакет умов, ніж той, що пропонувався до референдуму [2].

Ще один виклик засадам європейської інтеграції створив референдум у Швейцарії щодо обмеження імміграції з країн – членів ЄС у 2014 р. Причиною проведення референдуму стало те, що чверть населення Швейцарії (приблизно 2 млн осіб) є іноземцями. Більшість населення (50,3%) проголосувало за обмеження імміграції, що суперечить одній з головних засад спільного ринку ЄС – вільному руху робочої сили. Хоча Швейцарія не є членом ЄС, однак вона дотримується всіх основних принципів його функціонування.

Подібне волевиявлення створило опозицію внутрішнього законодавства країни та вимог інтеграційного об'єднання, що закріплені наддержавними угодами. Тим не менш, окрім вільного руху капіталу, що є основною характеристикою спільного ринку, демократія – є основною ідеологією ЄС. А отже, повністю ігнорувати волевиявлення швейцарців неможливо для інститутів інтеграційного об'єднання та для уряду цієї країни [4].

У цьому випадку вдалося уникнути розриву двосторонніх угод шляхом введення непрямих обмежень на потоки іммігрантів. Швейцарським урядом було прийнято новий закон, що зобов'язує роботодавців в регіонах та галузях з безробіттям оголошувати наявність вакансій у центрі зайнятості та віддавати перевагу швейцарцям при працевлаштуванні. За порушення закону передбачається штраф у розмірі 40000 швейцарських франків (35 000 євро). Проте квоти на кількість працевлаштованих іноземців встановлені не були, а отже, фактичного порушення принципу вільного руху робочої сили не відбулося [7].

Але найбільш значним проявом дезінтеграції в ЄС, безумовно, є референдум у Великій Британії в червні 2016 р., змістом якого було питання: «Чи потрібно Великобританії залишатися членом Європейського Союзу?». Більшість населення (51,9%) віддало свій голос за відповідь «Ні», що поклало початок процесу Brexit – виходу Великої Британії з ЄС [8].

Британія завжди була досить стриманою в питаннях інтеграції та не входила до Шенгенської зони і зони євро. Країна була частиною спільного ринку і отримувала свої

економічної вигоди від співпраці. Однак прояви євроскептицизму мають досить глибоке коріння. За результатами опитування британських громадян (починаючи з підписання Маастрихської угоди) у середньому лише 20% британців були задоволені існуючим співробітництвом між Британією та ЄС. Кількість бажаючих зменшити можливість ЄС впливати на економіку та законодавство країни коливається за роками, але, починаючи з 1996 р., у сумі з бажаючими вийти з ЄС ніколи не досягала позначки нижче 50%. У 2015 р. 65% населення бажали зменшити вплив ЄС, з них 22% бажали вийти з ЄС повністю [8, 9]. Але, незважаючи на значний рівень скептицизму щодо інтеграції серед населення, довгий час відносини між Британією та ЄС залишалися стійкими. Тому закономірним є питання: що ж саме підштовхнуло виборців віддати свої голоси за вихід з інтеграційного об'єднання?

У 2004 р. за рішенням уряду прем'єр-міністра Т. Блера Велика Британія поширила режим вільного руху населення на 10 країн Центральної та Східної Європи, що приєдналися до ЄС. Інші ж країни (окрім Швеції) зберегли обмежений режим пересування ще на 7 років. Це призвело до збільшення потоку мігрантів з країн Балтії та Центральної Європи. Цей потік тільки збільшився з настанням кризи 2008–2009 рр. Країни-боржники перебували в стані економічного спаду, кількість безробітних швидко зростала, але виправити становище у декількох країнах євросони було неможливо за короткий час. Натомість як Великобританія, що має власну валюту, мала змогу вільно задіяти ефективні регуляційні заходи. Крім того, Британія виступала амортизатором зайнятості для європейського фінансового центру Франкфурта.

Розглядаючи причини міграції до Великої Британії (рис. 1), можна побачити, що більше 65% європейців прибувають до Британії з метою працевлаштування, тоді як мігранти з інших країн світу приїжджають для навчання. Також треба зауважити, що кількість іммігрантів з ЄС у 2016 р. становила 250 000 осіб, на той час як з інших країн світу – 264 000 осіб.

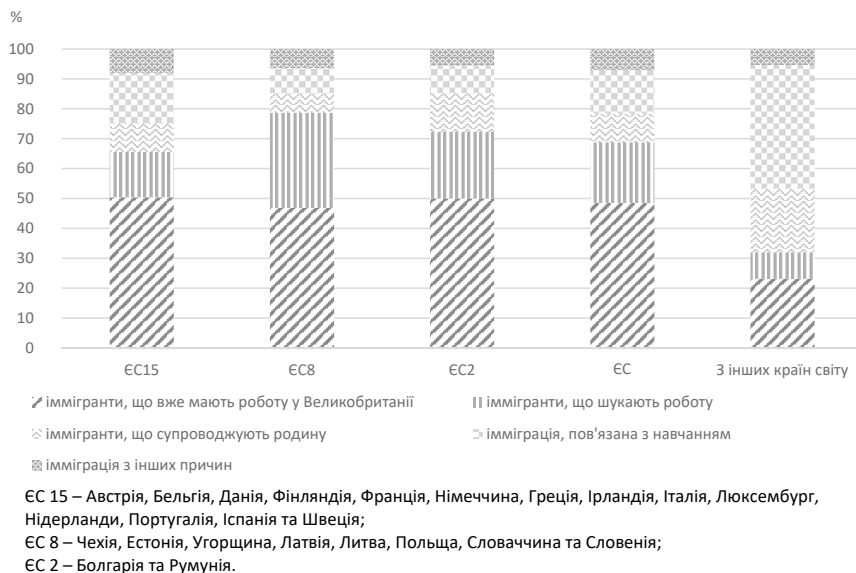

Рис. 1. Причини імміграції до Великої Британії у березні 2017 р. [10]

У британців накопичувалося невдоволення з приводу того, що європейці займають їх робочі місця та претендують на громадянство країни через певну кількість років. Міграційний чинник мав значний вплив на рішення населення в регіонах, незвичних до іноземних працівників. У Лондоні та великих містах ставлення до мігрантів

було більш толерантне, але віддалені регіони Британії були незадоволені кількістю іноземців, що почали прибувати на їх територію. Для них це служило поштовхом голосувати за вихід з ЄС.

Крім того, міграційний потік біженців до Європи з країн Північної Африки та скасування Німеччиною Дублінського регламенту, що вимагав від біженців звертатися за допомогою до країн, в яких вони перетнули кордон ЄС, призвів до підняття питання про перерозподіл біженців між країнами. Значна кількість людей без освіти, бажання працювати, але з наміром отримувати фінансове та житлове забезпечення, створила загострення соціального становища та загрозу терористичних атак. Бажання країн-членів ЄС розподілити навантаження щодо забезпечення біженців також служило чинником голосувати за вихід з об'єднання.

Існує також низка загальних турбот та занепокоєнь щодо ЄС у всіх країнах – членах об'єднання, зокрема у Великобританії. Найбільш очевидним є нездатність єврозони реорганізувати себе так, щоб мати здатність, як і будь-який інший емітент валюти, забезпечити трансферти та фінансові стабілізатори для ефективного управління та підтримання фінансового ринку. Підтримка країн-боржників змушує країни скорочувати бюджетні витрати та збільшувати податкове навантаження на населення. Подібна політика нав'язування підтримки викликає невдоволення у багатьох країнах, що мають стабільну економіку і не бажають витрачати власні кошти на виправлення помилок боржників [11].

Хоча Британія не є членом Єврозони, цей фактор також має опосередкований вплив на країну. Збільшення фіскального навантаження у Франкфурті та Брюсселі призводить до збільшення кількості мігрантів до країни, крім того фіскальна жорсткість зони євро зменшує привабливість спільного ринку та стримує економічне зростання.

Ще одним чинником невдоволення є небажання політичних еліт та брусельських інституцій визнати негативний фактор глобалізації, що найбільш чітко проявляється в експансії Китаю. З 2001 р. Китай є членом СОТ, що передбачає відкриття ринків та забезпечення справедливого та недискримінаційного доступу на ринки країни. Тим не менш, сам китайський ринок є більш важкодоступним сьогодні, ніж десять років тому.

Китайські державні банки надають авансові позики на нераціональній комерційній основі державним підприємствам. Підтримка та дотація з боку держави дозволяє знизити вартість та прискорити розвиток. Разом з тим і ЄС, і США не кидають виклик Китаю для забезпечення справедливих умов торгівлі та захисту власних ринків. Антидемпінгові мита майже не застосовуються на території ЄС щодо китайських товарів. Більш того, ЄС розглядає питання щодо надання китайській економіці статусу ринкової.

Таким чином, торгівля ЄС з Китаєм не обмежується та не обкладається антидемпінговим митом. Велика Британія, маючи спільний ринок з ЄС, не може обмежувати рух товарів з країнами ЄС, тому доступ китайських товарів на ринки Британії необмежений, а галузі країни незахищені [11].

Крім того, завжди залишається невдоволення громадян щодо внесків до спільного бюджету ЄС. Велика Британія у 2015 р. зробила внесок у розмірі 14 млрд. євро, що було другим за абсолютними розмірами внеском у спільний бюджет ЄС у цьому році. При цьому за статистикою до країни повертається лише половина цих коштів [12].

Як свідчать дослідження, при голосуванні британці були, перш за все, занепокоєні трьома сферами: економікою, імміграцією та європейською бюрократією, що диктує британцям власні правила та вимагає фінансових внесків. Усі фактори, так чи інакше, на особистому рівні пов'язані з рівнем життя британців, забезпеченістю та власним комфортом.

Спираючись на основні причини, що спонукали населення віддати свої голоси за вихід з ЄС, уряд країни сформував свою позицію у переговорах з ЄС. У 49-й та 50-й ст. Лісабонської угоди, чинної з грудня 2009 р., прописано процедуру виходу країни з інтеграційного об'єднання. Згідно з описаною процедурою 16 березня 2017 р.

Королева Великобританії підписала акт 2017 р., що попередньо був затверджений парламентом, про наділення прем'єр міністра повноваженнями повідомити Раду Європейського Союзу про рішення Великої Британії вийти з ЄС. 29 березня 2017 р. Прем'єр міністр Тереза Мей повідомила Раду Європейського Союзу про рішення Британії вийти з ЄС. З цього етапу було розпочато переговори між представниками ЄС та Британії.

Загалом формальна процедура виходу має включати в себе декілька кроків, які наведено на рис. 2.

Рис. 2. Порядок створення та затвердження угоди щодо виходу країни з ЄС [13]

Процедура імплементації угоди щодо виходу досить складна та затягнута, перш за все, через те, що, коли попередні угоди між країнами втратять силу, мають бути прийняті нові для регуляції відносин між державами. Тому було вирішено ввести перехідний період, що почнеться після офіційного виходу Великої Британії з ЄС 29 березня 2019 р.

Однак поки що існує безліч питань стосовно самого перехідного періоду: чи повинна протягом перехідного періоду Велика Британія брати участь в інституційному управлінні та фінансуванні бюджету об'єднання; чи може Велика Британія вести переговори з третіми країнами, незважаючи на позицію ЄС стосовно них; чи повинна Британія брати участь у прийнятті рішень Парламентом ЄС тощо. Невирішеність цих питань створюють невпевненість у наступних кроках як для інституцій ЄС, так і для Великої Британії [14].

Перешкодою також є невизначеність британського уряду у кінцевих цілях виходу з ЄС. Існує декілька форматів можливих майбутніх відносин між ЄС та Британією, але ніхто не називає конкретних цифр, дат та форм. Так, у промові у Флоренції у вересні 2017 р. Тереза Мей оперує лише загальними фразами, уникаючи конкретних цифр компенсації з боку Великої Британії шкоди від виходу з ЄС, точного строку перехідного періоду, визначаючи його терміновість як «біля двох років», та формату майбутніх відносин.

Подібний розвиток подій обмежує пошуки рішення щодо пом'якшення наслідків виходу Великобританії та зароджує думку про проведення повторного референдуму з приводу Brexit [15].

Незважаючи на те, дійсно виїде Великобританія з ЄС чи залишиться, процеси дезінтеграції в ЄС мають місце та розвиток. Збільшення рівня євроскептицизму внаслідок неспроможності інституцій ЄС ефективно вирішувати нагальні питання призводить до зневіри держав та населення в ідеалах інтеграції.

Незалежно від того, як далеко заїде Brexit, прецедент було створено. І саме приклад рішучості британців, їх сміливості відійти від налагоджених угод та відносин може служити прикладом для від'єднання інших країн. Цей процес на сьогодні є ймовірним явищем у разі невирішеності питань інституціями ЄС, що викликають занепокоєння громадян країн-членів. Для подальшої участі країни мають відчувати, що вони здобувають переваги від співпраці з ЄС. Якщо ж їм буде здаватися, що від ЄС лише недоліки, процес від'єднання буде мати масовий характер.

Якщо аналізувати настрої країн – членів ЄС, то можна визначити існування загрозових для об'єднання течій недовіри, незадоволення та небажання поглиблювати інтеграційні зв'язки. Середньоєвропейський рівень довіри становить лише 42%, а недовіри – 47. Відсоток недовіри в Австрії, Словенії та Іспанії вище 50%. Показники недовіри населення Чеської Республіки та Греції є вищими за недовіру у Великій Британії (63 та 76% проти 51%, відповідно) [16].

Разом з тим згоду з фразою «Нашій країні буде краще зустріти майбутнє без ЄС» в середньому по Європі висловили лише 30% опитуваних. Проте існують країни, у яких згода з цим висловом наближається до позначки 50%, а відсоток населення не згодного з цим менший за 50%. До цих країн належать Австрія, Угорщина, Італія, Британія, Республіка Кіпр та Словенія. І хоча не має значного перевищення відсотка населення, що висловлює згоду з майбутнім без ЄС, відсоток тих людей, які не визначилися з відповіддю, може стати вирішальним при голосуванні, як це стало з Великою Британією.

Загальний рівень підтримки єдиної валюти та монетарного союзу в ЄС є досить високим, досягаючи позначки 60%. Але проти виступає більшість населення у таких країнах, як Польща, Данія, Швеція, Британія та Чехія (з найбільшим відсотком у 77%). Ці країни ще не приєдналися до зони євро, але вони планували перехід на єдину валюту з ЄС у момент вступу до інтеграційного об'єднання. Проте на даний момент жодна з цих країн не докладає зусиль для виконання Маастрихських критеріїв та переходу на єдину з ЄС валюту. Хорватія, Угорщина та Болгарія з відсотком населення проти монетарного союзу більше 40 також ще не приєдналися до зони євро [16].

Отже, на підставі аналізу сучасних тенденцій в Європейському Союзі можна спостерігати дезінтеграційні прояви як на рівні скептичних настроїв населення щодо спільного майбутнього, так і на рівні розриву існуючих інтеграційних зв'язків між країнами. І хоча найсуттєвішим проявом дезінтеграції наразі є Brexit, у декількох країнах союзу існують схожі настрої серед населення. Таким чином, можна стверджувати про вірогідне слідування шляхом Британії інших країн ЄС через високий рівень невдоволення. Проте, скоріше за все, це відбудеться не раніше, ніж будуть чітко визначені основні втрати Великої Британії від відокремлення. Тоді країни зможуть зважити переваги та недоліки від'єднання і, спираючись на них, прийняти рішення «за» чи «проти» ЄС.

Список використаних джерел

1. Vollaard H. A Theory of European Disintegration. Mimeo [Electronic resource] / H. Vollaard. – Riga: University of Latvia, 2008. – 27 с. – Access mode: www.jhubc.it/ecpriga/virtualpaperroom/017.pdf
2. Walter S. Disintegration by popular vote: Expectations, foreign intervention and the vote in the 2015 Greek bailout referendum / Stefanie Walter, Elias Dinas, Ignacio Jurado, Nikitas Konstantinidis // Paper prepared for the EPSA 2016 meeting, Brussels. – 2016. – P. 23–25.
3. Булик М. Греція в умовах соціально-економічної та політичної кризи: причини та наслідки / М. Булик // Вісник Львівського університету. – 2013. – Вип. 32. – С. 90–97.
4. Carrera S. Move without Free Movement: The EU-Swiss controversy over quotas for free movement of persons [Electronic resource] / Sergio Carrera, Elspeth Guild and Katharina Eisele // CEPF POLICY Brief. – № 331. – 2015. – Access mode: http://aei.pitt.edu/63783/2/PB331_EU-Swiss_Mobility_.pdf

5. Brexit: financial services / Authority of the House of Lords // HOUSE OF LORDS European Union Committee. – HL Paper 81. – 2017. – 55 p.
6. Sants H. The impact of the UK's exit from the EU on the UK-based financial services sector / Hector Sants, Matt Austen, Lindsey Naylor, Patrick Hunt, Dawn Kelly // Oliver Wyman. – 2016. – 23 p. [Electronic resource] – Access mode: http://www.oliverwyman.com/content/dam/oliverwyman/global/en/2016/oct/OW%20report_Brexit%20impact%20on%20UK-based%20FS.pdf
7. Bahadir A. Switzerland: A vote against migration holds up far more [Electronic resource] / Aydan BAHADIR // European Parliament. – June 2015. – 30 p. – Access mode: http://www.srfcdn.ch/infografix/_2015_06/PDF/150605_BerichtzurSchweiz.pdf
8. Curtice J. How deeply does Britain's euroscepticism run? / John Curtice // NatCen Social Research. – 2016. – 19 p.
9. Swales K. Understanding the Leave vote / Kirby Swales // NatCen Social Research. – 2016. – 32 p.
10. Office for National Statistics [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.ons.gov.uk>
11. Riley A. Brexit: Causes and Consequences [Electronic resource] / Alan Riley, Francis Ghilès // Barcelona Centre for International Affairs notes internacionales. – 159. – 2016. – Access mode: https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionales/n1_159/brexit_causes_and_consequences
12. Keep M. A guide to the EU budget / Matthew Keep // Briefing paper. – №06455. – 2017. – 28 p.
13. Carmona J. UK withdrawal from the European Union / Jesús Carmona, Carmen-Cristina Cirlig and Gianluca Sgueo // European Parliamentary Research Service. – 2017. – 36 p.
14. Frantziou E. Brexit Transitional Period: The solution is Article 50 [Electronic resource] / Eleni Frantziou and Adam Łazowski // CEPS. – 2017 – Access mode: https://www.ceps.eu/system/files/Frantziou%20and%20Lazowski_Brexit%20transitional%20period.pdf
15. Emerson M. Stocktaking after Theresa May's Brexit speech in Florence Key point – the transition, key omission – the future relationship [Electronic resource] / Michael Emerson // CEPS Policy Insights. – № 2017-34. – 2017 2017 – Access mode: <https://www.ceps.eu/node/13036>
16. Standard Eurobarometer 87 / European Commission. – May 2017. – 156 p.

References

1. Vollaard H. (2008) *A theory of European disintegration*. Fourth Pan-European Conference on EU. Available at: www.jhubc.it/ecpriga/virtualpaperroom/017.pdf /In English (Accessed September, 11, 2017).
2. Walter S., Dinas E., Jurado I., Konstantinidis N. (2016) *Disintegration by popular vote: Expectations, foreign intervention and the vote in the 2015 Greek bailout referendum* // Paper prepared for the EPSA 2016 meeting, Brussels, p. 23-25.
3. Bulyk M. (2013) *Gretsiia v umovah sotsialno-ekonomichnoi ta politychnoi kryzy: prychny ta naslidky* [Greece in the socio-economic and political crisis: causes and consequences]. *Visnyk Lvivskogo universytetu* [Visnyk of the Lviv university]. –No. 32, pp. 90-97.
4. Carrera S., Guild E., Eisele K. (2015) *Move without Free Movement: The EU-Swiss controversy over quotas for free movement of persons*. CEPC POLICY Brief. No. 331. Available at: http://aei.pitt.edu/63783/2/PB331_EU-Swiss_Mobility_.pdf (Accessed September, 22 2017)
5. *Brexit: financial services* (2017). / Authority of the House of Lords. HOUSE OF LORDS European Union Committee. – HL Paper 81, 55 p.
6. Sants H., Austen M., Naylor L., Hunt P., Kelly D. (2016). *The impact of the UK's exit from the EU on the UK-based financial services sector*. Oliver Wyman. Available at: http://www.oliverwyman.com/content/dam/oliver-wyman/global/en/2016/oct/OW%20report_Brexit%20impact%20on%20UK-based%20FS.pdf (Accessed October, 1, 2017).
7. Bahadir A. (2015). *Switzerland: A vote against migration holds up far more*. European Parliament. June. Available at: http://www.srfcdn.ch/infografix/_2015_06/PDF/150605_BerichtzurSchweiz.pdf (Accessed October, 3, 2017).

8. Curtice J. (2016) *How deeply does Britain's euroscepticism run?* NatCen Social Research, 19 p.
9. Swales K. (2016) *Understanding the Leave vote*. NatCen Social Research, 32 p.
10. Office for National Statistics. Available at: <https://www.ons.gov.uk> /In English (Accessed September, 10, 2017).
11. Riley A., Ghilès F. (2016). *Brexit: Causes and Consequences*. Barcelona Centre for International Affairs notes internacionales. 159 p. Available at: https://www.cidob.org/es/publicaciones/serie_de_publicacion/notes_internacionales/n1_159/brexit_causes_and_consequences (Accessed September, 15, 2017).
12. Keep M. (2017) *A guide to the EU budget*. Briefing paper. – No. 06455, 28 p.
13. Carmona J., Cirlig C.C., Sgueo G. (2017). *UK withdrawal from the European Union*. European Parliamentary Research Service, 36 p.
14. Frantziou E., Łazowski A. (2017). *Brexit Transitional Period: The solution is Article 50*. CEPS. Available at: https://www.ceps.eu/system/files/Frantziou%20and%20Lazowski_Brexit%20transitional%20period.pdf (Accessed September, 15, 2017).
15. Emerson M. (2017) *Stocktaking after Theresa May's Brexit speech in Florence Key point – the transition, key omission – the future relationship* CEPS Policy Insights. – No. 2017-34. Available at: <https://www.ceps.eu/node/13036> (Accessed September, 15, 2017).
16. *Standard Eurobarometer 87* (2017). European Commission. May, 156 p.

Статья посвящена исследованию дезинтеграционных настроений в странах Европейского Союза. Проанализированы последствия референдумов в Греции, Швейцарии и Великобритании. Исследована процедура выхода Великобритании из ЕС и проблемы, связанные с ним. Определено возможное влияние Brexit на усиление дезинтеграционных настроений в других странах.

Ключевые слова: *дезинтеграция, Европейский Союз, Brexit, иммиграция, евроскептицизм.*

The article is devoted to the study of disintegration moods in the European Union countries. The consequences of referendums in Greece, Switzerland and the United Kingdom are analysed. The procedure for the withdrawal of the UK from the EU and the problems associated with it are investigated. The possible influence of Brexit on the strengthening of disintegration moods in other countries was determined.

Key words: *disintegration, the European Union, Brexit, immigration, euroskepticism.*

Одержано 14.06.2017.